

MUHASEBENİN SOSYAL SORUMLULUK KAVRAMI BAĞLAMINDA EKONOMİK ADAM (HOMO ECONOMICUS) MODELİNE BİR BAKIŞ

Prof. Dr. Hilmi KIRLIOĞLU*

Öğr. Gör. Sema ÜLKÜ**

ÖZET

Muhasebenin sosyal sorumluluğu, işletmedeki mali olaylarla ilgili olan bütün menfaat gruplarının çıkarlarının gözetilerek mali tabloların düzenlenmesi ve bilgi üretimi esnasında gerçeğe uygun, tarafsız ve dürüst davranılmasının gerekliliği esasına dayanmaktadır. Mali tablolar hazırlanırken ilgili gruplardan herhangi birinin menfaatlerinin öncelenmesi muhasebenin sosyal sorumluluk ilkesine aykırıdır. Tüketici olarak faydasını, üretici olarak da kârını arttırmanın peşinde koşan rasyonel bireyi tanımlamak için kullanılan Ekonomik Adam (Homo Economicus) kavramı ise muhasebenin sosyal sorumluluk ilkesiyle bağdaşmayan unsurlar içermektedir. Bu çalışmanın amacı muhasebenin sosyal sorumluluk ilkesi çerçevesinde ekonomik adam modelinin geçerliliğini incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Sosyal Sorumluluk, Homo Economicus

An Overview of Homo Economicus According to Social Responsibility in Accounting

ABSTRACT

Social responsibility in accounting is based on preparation of financial statements considering the advantage of all groups who associated with the business, and truthful, impartial and necessity of honest during the information production. Prioritizing the advantages of someone in the groups during the preparation of financial statements disagree with social responsibility in accounting. Homo Economicus is described as rationale individuals who aim increasing their benefit as a consumer and their profit as a manufacturer includes incompatible elements with social responsibility in accounting. The aim of this study is examining the validity of Homo Economicus concept according to social responsibility in the accounting science.

Key Words: Accounting, Social Responsibility, Homo Economicus

* Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi, hilmik@sakarya.edu.tr

** Düzce Üniversitesi Çilimli MYO, semaulku@duzce.edu.tr

1. GİRİŞ

Günümüzde işletmelerin başarılarının kârın maksimize edilmesine değil, bu kârın toplumsal hedeflere yöneltilip toplumun değer ölçülerine uygun politikalar belirlenerek faaliyetlerini sürdürmelerine bağlı olduğu kabul edilmektedir. Çevresindeki sistemin bir parçası olarak işletmelerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri, mevcut sistemdeki değişikliklere uyum sağlamaları sayesinde mümkün olacaktır.

Değişimin her alanda kendisini yoğun bir şekilde hissettirdiği günümüzde, yaşamlarını sürdürmek ve rekabet ortamında rakipleri karşısında ayakta durmak isteyen işletmelerin değişime uyum sağlayabilmesi kurumsal yönetim anlayışını benimsemiş olmaları ile doğru orantılıdır. Kurumsal yönetim anlayışı, işletmenin ekonomik faaliyetlerinin işletmeye paydaş olan ilgili grupların çıkarlarına zarar verilmeden yararına yönetilmesi olup, işletmede meydana gelen mali niteliğe sahip bilgilerin, tüm topluma açık, gerçeğe uygun ve dürüst olarak aktarılması şeklinde ifade edilen, muhasebenin sosyal sorumluluk kavramı ile doğrudan bağlantılı olduğu kabul edilmektedir.

Muhasebenin sosyal sorumluluğu işletme ile ilgili tüm tarafların menfaatlerinin aynı anda gözetilmesini öngörmektedir. Tüketici olarak fayda maksimizasyonu, üretici olarak da kar maksimizasyonu peşinde koşan rasyonel insanı tanımlamak için kullanılan Ekonomik Adam (Homo Economicus) kavramı ise muhasebenin sosyal sorumluluk ilkesiyle bağdaşmayan unsurlar içermektedir. Homo Economicus'a alternatif olarak üretilen çeşitli modeller içinde insan kavramına en uygun modelin Toplum Adamı (Homo Societus) olduğu düşünülmektedir.

2. Sosyal Sorumluluk Kavramı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk

Sosyal sorumluluk, evrensel bir konu olup, kişilerin yaşamları boyunca karşılaşılabilecekleri ve kaynağını doğruluk, tarafsızlık, adalet gibi ahlaki değerlerden alan önemli bir kavram olarak kabul edilmektedir. Sosyal sorumluluk kavramının, kişi ya da kurumların topluma karşı sorumluluklarını belirttiği ve yüklediği işten ötürü gerektiğinde hesaba çekilme durumunu ve mesuliyet duygusunu taşıdığı ifade edilmektedir (Doğan, 1994: 14). Bununla birlikte sosyal sorumluluk, bir varlığın toplum yaşamındaki faaliyetlerinden dolayı çevresinde meydana getirdiği olumlu veya olumsuz etkileri değerlendirip, olumsuz etkilere karşı önlem alması şeklinde de tanımlanmaktadır (Kaya, 2008: 15).

İşletmeler açısından incelendiğinde ekonomik, hukuki ve ahlaki sorumluluk alanlarının sosyal sorumluluğun sınırlarını ortaya koyduğu ve kapsamını oluşturduğu görülmektedir (Cora, 1999: 6). İşletmenin faaliyetlerini yürüttüğü çevreyi koruma ve geliştirme yolunda gösterdiği çaba ve yükümlülükler olarak da ifade edilebilecek olan sosyal sorumluluk kavramı, işletmeleri ekonomik varlıklar olarak nitelendirmekte ve sosyal sorumluluğu işletme içi ve işletme dışı olarak ikiye ayırmaktadır (Şener, 1996: 16-45 aktaran Özkol vd, 2005: 136):

- İşletme içi sosyal sorumluluklar; işletmenin personeline önem verilmesi, çalışanların işe adaptasyonu, çalışma ortamının iyileştirilmesi, bireylerin kişisel gelişim ve kariyerlerine odaklanması, işletmelerde iletişimin artırılması ve yönetime katılma olanaklarının sağlanması şeklinde sıralanmaktadır.
- İşletme dışı sorumluluklar; işletmelerin iş

ahlakına uygun hareket etmeleri, ürünün güvenliği bakımından ürünün tüketiciye tanıtılması, tüketicileri bilgilendirme ve fiyatın belirlenmesi konusunda sorumluluk üstlenilmesi ve çevresel kaynakların kullanılmasında gelecek nesillerin ve doğanın göz önünde bulundurulması şeklinde ifade edilmektedir.

Kurumsal yönetim ilkeleriyle esaslı oluşturulan kurumsal sosyal sorumluluk kavramının ise dış çevreye yönelik olup işletmenin kararlarında diğer kişi, grup, örgüt ve tüm toplumun göz önünde bulundurulması ile ilgili olduğu kabul edilmektedir. Bu yolla tüm çıkar gruplarının hak ve yükümlülükleri belirlenerek çıkar gruplarının güveninin kazanılması hedeflenmektedir (Dinçer, 1998: 155; Yılmaz ve Alkan, 2006: 731).

Kurumsal yönetim ilkeleri, hissedarların hakları, hissedarlara eşit muamele yapılması, çıkar sahiplerinin temel rolü, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, yönetim sorumlulukları gibi beş ana başlık altında toplanmıştır (Yılmaz ve Alkan, 2006: 731).

Bu ilkeler, işletmelerin üst düzey yönetiminin, işletmelerin faaliyetlerine ilişkin kararları verirken nelere dikkat etmeleri gerektiğine, bunları nasıl ve hangi mekanizmalar içinde ele alacaklarına, kararları nasıl, ne zaman ve kimlere açıklamaları gerektiğine dair kuralların toplamını oluşturmaktadır (Koçel, 2010: 468).

İşletmelerin kurumsal sosyal sorumluluklarını yerine getirirken ekonomik, hukuki, ahlaki ve gönüllü sorumluluk düzeylerine sahip olmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Buna göre,

- *Ekonomik sorumluluğunu* yerine getiren işletme, kaynaklarını etkin bir biçimde kullanarak kâr elde edebilmeli,
- *Hukuki sorumluluğunu* yerine getiren işlet-

me, yasal kurumlar tarafından belirlenen kanun ve düzenlemelere uygun davranmalı,

- *Ahlaki sorumluluk* konusunda hassasiyet gösteren işletme, kanunların ötesinde toplumsal norm ve beklentilerle uyumlu olmalı,
- *Gönüllü sorumluluk* konusunda ise toplumun refah düzeyini ve yaşam standardını yükseltici faaliyetlere gönüllü olarak katılımda bulunmalıdır (Argüden, 2002: 9).

Çalışanların sadece maddi kazanç elde etme güdüsüyle değil inandıkları herhangi bir şey uğruna veya yaşadıkları dünyanın gelişimine katkıda bulunmak amacıyla çalışmak istemeleri ve müşterilerin bir ürünü satın alırken onun sadece maddi değeri ve kalitesine odaklanmayıp üretici firmanın faaliyetlerini dikkate alması kurumsal sosyal sorumluluk bilincinin önemini arttırmaktadır (Özkoç vd., 2005: 137).

Kurumsal sosyal sorumluluk bilincinin geliştiği işletmeler sadece ürün ve hizmetleriyle değil aynı zamanda faaliyet gösterdikleri çevreye yaptıkları katkılar ile de toplumsal saygınlık kazanmakta ve böylece firmalarının değerini artırıp rakiplerine karşı bir takım üstünlükler sağlamaktadırlar. Kurumsal sosyal sorumluluk gösteren işletmelerin;

- Marka ve piyasa değerlerinin arttığı,
- Daha nitelikli çalışanları cezbetme, motive etme ve istihdamını sağlama imkânını yakaladıkları,
- Kurumsal öğrenme ve yaratıcılık potansiyellerinin arttığı,
- Yeni pazarlara girmekte ve müşteri bağlılığı sağlamada önemli imkânlar elde ettikleri
- Daha kaliteli mal ve hizmet sundukları,

- Risk yönetiminin daha etkin hale geldiği,
- Toplumun ve kural koyucuların işletmenin görüşlerine önem verdiği savunulmaktadır (Özkol vd., 2005: 138).

Kurumsal sosyal sorumluluklar belirlenirken temel bazı unsurlar dikkate alınmaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluk anlayışını benimsemiş işletmeler tarafından hayata geçirilen ilkeler olarak sıralanmaktadır. Bunlar; toplumsal çıkarları bireysel çıkarların önünde tutmak, tarafsızlık, hesap verilebilirlik, şeffaflık, açıklık ve kurumsal sosyal sorumluluk ilkelerine uygun davranmak konusunda dikkatli davranmak şeklinde ifade edilmektedir (Argüden, 2002: 13-14).

3. Muhasebenin Sosyal Sorumluluğu

Muhasebeye yön veren, muhasebede çeşitli politika ve yöntemlerin kullanılmasında bir çerçeve görevini üstlenen muhasebenin temel ilkeleleri, muhasebe faaliyetlerinin sürdürülmesinde ve sonuçlandırılmasında anlamlı bilgiler meydana getiren esaslardan oluşmaktadır. Bu ilkelerin temelini oluşturan “sosyal sorumluluk ilkesi” muhasebenin amacını ve işletme içindeki yerini belirlemektedir (Karabınar, 2009: 108).

Muhasebenin sosyal sorumluluğu, işletmedeki mali olaylarla ilgili olan ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları Kavramsal Çerçevesinde açıklanan (tmsk.org.tr):

- Mevcut ve potansiyel yatırımcıların,
- Çalışanların,
- Borç verenlerin,
- Satıcılar ve diğer ticari tedarikçilerin,
- Müşterilerin,
- Hükümetlerin ve kamu işletmelerinin,

- Genel olarak kamunun

çıkarlarının gözetilerek mali tabloların düzenlenmesi ve bilgi üretimi esnasında gerçeğe uygun, tarafsız ve dürüst davranılmasının gerekliliği esasına dayanmaktadır. Muhasebe uygulamalarının ise kamuyu aydınlatma ilkesi doğrultusunda, sosyal sorumluluk bilinciyle yapılması gerektiği ifade edilmektedir (Atabey vd., 2003: 27). Muhasebenin sosyal sorumluluğunun, muhasebe sürecinin sadece belirli bir noktaya sınırlı olmayıp muhasebe organizasyonunun kurulması, muhasebe uygulamalarının yürütülmesi, mali tabloların düzenlenmesi ve sunumu gibi bütün aşamalarda kendini gösterdiği belirtilmektedir (Otlu, 2002: 153).

İşletmelere ait finansal nitelikleri üretip raporlamasına rağmen muhasebe, finansal sonuçları göz önünde bulundurulduğunda toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren etkiler oluşturmaktadır. Bu bağlamda muhasebe işletmelerin finansal sorumluluklarını yerine getirip getirmediğini gösteren bilgiyi üretmekle, işletmelerin faaliyetlerinin sürdürülmesinde ve denetlenmesinde yöneticilerin başvurduğu önemli bir yol gösterici olarak konumunu muhafaza etmektedir. Muhasebenin sosyal sorumluluğunun, kurumsal yönetim ilkeleri ve kurumsal sosyal sorumluluk kavramıyla aynı noktalara odaklandığı ifade edilmektedir (Özkol vd., 2005: 140).

Muhasebenin, işletmenin ekonomik sorumluluğuna katkısı incelendiğinde, ekonomik sorumlulukların yerine getirilmesinde etkin rol oynadığı belirtilmektedir. Bunun sebebi olarak da ekonomik sorumluluğun rakamlarla ölçülüp ifade edilmesi gereksinimi gösterilmektedir. Rakamlarla ölçülüp ifade edilme konusunda muhasebe standartları, hesapların nasıl resmedilmesi gerektiğini tanımlayarak, raporların uluslar arası sınırlar gözetilmeksizin, farklı kültürlerde ve farklı zamanlarda standart olarak hazırlanmasını

öngörmektedir. Bu sayede dünyanın herhangi bir yerindeki mali tablo kullanıcısının işletmeyle ilgili vereceği kararlarda kolaylık sağlanması hedeflenmektedir (Özkol vd., 2005: 141).

İşletmenin yasal sorumluluğuyla ilişkisi göz önüne alındığında, verileri işletmenin ekonomik ve mali yapısını gösterecek şekilde özgün kaynağından toplayıp ilgili kesimlere taraf gözetmeksizin sunan muhasebenin, aynı zamanda mevzuattan kaynaklanan vergi vb. konularda beyanname, form vs. gibi raporları hazırlayarak ilgili kamu birim ve yönetimlerine sunma görevini yerine getirdiği görülmektedir (Yıldırım ve Tek, 2004: 15-16). Vergi rakamlarının doğru olarak üretilmesini sağlayan bir işletme fonksiyonu olarak muhasebe, mali ve sosyal amaçlı kamu giderlerinin finansmanı için kullanılan verginin toplanmasında önemli bir rol oynayarak toplumun çıkarlarını korumak konusunda üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmektedir.

İşletmelerin ahlaki sorumluluklarını kanunların ötesinde toplumsal norm ve beklentilere uygun davranarak yerine getirebilecekleri kurumsal sosyal sorumluluk düzeyleriyle ifade edilmiştir. Önemli bir işletme fonksiyonu olan muhasebe ilgili taraflar arasında güvene dayanan iletişimde kritik rol üstlenmiş bir aracı olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda muhasebenin üzerine düşen vazifeler; tarafsız olma, kamu çıkarını gözetme, bağımsız olma, mesleki sorumlulukları dürüstçe yerine getirme, muhasebe ilkeleri, kavramları ve standartlarına uygun çalışma, müşteri bilgilerinin saklanması ve meslek onurunu alçaltıcı davranışlarda bulunulmaması şeklinde sıralanmaktadır (tmud.org.tr).

Sosyal sorumluluk kavramı gereği tüm toplumsal çıkarları gözetmek durumunda olan muhasebe bilgi sistemi, toplum üzerinde negatif dışsal-

lıklara neden olan çevresel konuları da içermek zorundadır. Çevre konusunu dikkate almayan bir muhasebe sisteminin ürettiği bilgilerin gerçeklere uygunluğunun, tarafsızlığının, dürüstlüğüünün ve güvenilirliğinin tartışılır duruma geleceği ifade edilmektedir. Çevresel faktörlerin önemli olduğu endüstrilerde ve çalışanların önemli bir mali tablo kullanıcısı olarak görüldüğü işletmelerde çevresel unsurlar göz önünde bulundurularak ulaşılan katma değer rakamlarının yer aldığı raporlar önem arz etmektedir. Bu durum muhasebenin işletmenin gönüllü sorumluluklarına katkı sağlamanın işletmeye kazandırdığı artı değerlerin ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Özkol vd., 2005: 143-144).

Ekonomik krizlerin önemli sebeplerinden biri de işletmelerin sosyal sorumluluk kavramına riayet etmeden, elde edilen gelirin paydaşların belirli bir kısmına aktarılması ve işletmeyle ilgili diğer menfaat sahipleri ile toplumun geri kalan kısmının haklarının gasp edilmesi olarak görülmektedir. IMF raporlarına göre son yaşanan küresel finansal krizin neden olduğu zararın ABD’de 2,7 trilyon dolar, Avrupa’da 1,2 trilyon dolar ve Japonya’da 150 milyar dolara ulaştığı ve toplam zararın gelecek yıllar içerisinde yaklaşık 6 ila 11 trilyon dolar arasında gerçekleşmesi beklenmektedir (Can, 2010: 23).

Görünürde muhasebe kural ve standartlarına uygun olarak hazırlanan ancak kullanıcılarının büyük çoğunluğunu yanıltmak amacıyla oluşturulan finansal raporların denetlenmiş ve onaylanmış olarak topluma sunulması, sosyal sorumluluk açısından ele alındığında muhasebe ilkelerinin de yok sayıldığı bir göstergesidir. Peki, tarafların muhasebe ilkelerini yok saymasına sebep olan davranışların ve sadece kendi çıkarlarını gözetmelerinin temelinde yatan güdü, hangi ekonomik şartlanmadır?

4. Ekonomik Adam (Homo Economicus) Modeli ve Muhasebenin Sosyal Sorumluluk İlkesi

4.1. Ekonomik Adam (Homo Economicus) Kavramı ve Rasyonel Beklentiler Yaklaşımı

Ekonomik Adam (Homo Economicus), kavram olarak ilk defa 19. yüzyılda ortaya atılmıştır. Bu döneme hâkim olan iktisadi düşünce akımı Neo-klasik iktisattır. Daha önce de Adam Smith tarafından benzer özellikler taşıyan bir ekonomik adam modeli oluşturulmuş fakat Neo-klasik iktisat döneminde ortaya atılan model kadar etkili olmamıştır. Neo-klasik iktisadın temel kavramları arasında “birey” ve “faydayı en üst düzeye çıkarma” ön plandadır. Bu iki unsur Homo Economicus olarak adlandırılan insan figürünün tanımlayıcıları olarak kabul edilmektedir. Bir başka deyişle Homo Economicus, “faydasını maksimize etmek için bireysel çıkarları peşinde koşan insan” olarak ifade edilebilir (İşgüden ve Köne, 2002: 99). Kendi çıkarlarını her şeyin üzerinde tutan insanın, sonsuz ihtiyaçları ile elde edebileceği sınırlı kaynaklar arasında kurması gereken optimal denge ise iktisat biliminin konusu olarak tanımlanmaktadır.

İşgüden ve Köne (2002: 98)’ye göre 19. Yüzyıl, dönem itibariyle insanların doğadaki düzenli ve kendiliğinden oluşları gözlemleyebildikleri, zaman, mekân veya insandan bağımsız olarak yasalar keşfettikleri bir çağdır. Böyle bir bakış açısının hâkim olduğu bilim dünyası (başta doğa bilimleri olmak üzere) bilimsel bilgiye unsurlar arasındaki düzenli ve doğrusal ilişkilerin gözlemlenmesi ile ulaşılabileceğini savunmaktadır. Özellikle fizik biliminin ortaya koyduğu keşifler, dönemin iktisatçılarının bakış açısını da etkilemiştir. Neo-klasik iktisatta fizikçi, mühendis ve matematikçi iktisatçıların baskın olduğu görülmektedir (Eren, 2009: 3). Neo-klasik iktisatçılar, dönemin fizik biliminin ulaştığı kesinlik,

saygınlık ve açıklayıcılık düzeyine ulaşabilmek adına insanların ekonomik hayatında tıpkı fizik kurallarında olduğu gibi evrensel geçerliliğe sahip davranış kalıplarının bulunması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Bu davranış kalıplarının şekil bulduğu insan tipi de Homo Economicus olarak adlandırılmıştır. Bu tanıma göre Homo Economicus her şart altında rasyoneldir, faydasını maksimize edecek en doğru yolu bulur, faydasını maksimize etmek için bencilce davranması son derece normaldir ve çevresinden bağımsız olarak hareket eder (Eren, 2009: 5).

Rasyonel beklentiler yaklaşımı, 1961 yılının başlarında John Fraser Muth tarafından “uyarlanmış bekleyiş” teorisine alternatif olarak sunulmuştur. Uyarlanmış bekleyiş teorisinde, gelecekteki herhangi bir ekonomik değişme önceki yıllarda gerçekleşen gelişmelerden bağımsız olarak ele alınamayacağı belirtilmiştir. Örneğin herhangi bir ekonomik değer gelecekteki fiyat seviyesi önceki dönemlerdeki fiyat seviyesine göre belirlenir (Aktan, 2000: 3). Rasyonel beklentiler, gelecek olayların önceden belirlenebilmesini ve kişilerin beklentilerine uygun ekonomik tedbirler alabilmesini sağlamaktadır. Rasyonel beklentiler yaklaşımına göre;

- Bütün ekonomik birimler doğru modeli ve onun parametrelerini bilirler.
- Fertler politikacıların bütün reaksiyonlarını hesaba katarlar.
- Bir tahmine varabilmek için ekonomik model çerçevesi içindeki bütün bilgileri elde eder ve kullanırlar (Akdiş, 1992: 2).

Rasyonel beklentiler yaklaşımı, Homo Economicus modeliyle aynı temel varsayımlara dayanmaktadır ve birbirini destekleyen kavramlardır. Buğra (2008: 237) tarafından bildirildiğine göre rasyonel yaklaşımı, kişilerin faydalarını mak-

simize edebilmek için, mevcut seçenekler arasından en uygununun hangisi olduğunu tam olarak bildiklerini öne sürmektedir.

4.2. Ekonomik Adam (Homo Economicus) Modeline Yöneltilen Eleştiriler

Neo-klasik teorinin varsayımı olan Homo Economicus' un gerçek hayatta belirli şartlar altında geçerli olup olmadığına dair çeşitli araştırmalar ve Homo Economicus kavramına yöneltilen eleştiriler mevcuttur. Neo-klasik iktisadın ortaya koyduğu Homo Economicus kavramına genel olarak yöneltilen eleştiriler şu şeklide birbirini takip eden sorunlar olarak da gösterilebilir:

- Gerekli soyutlama ve modellemenin yapılabilmesi için doğa bilimleri özellikle matematik ve fizik yoğun bir şekilde kullanılmıştır,
- Kullanılan matematiksel modellerin ağırlığı sebebiyle iktisadi durumun kendisi açıklanamamış, daha ziyade modelin tutarlılığının sağlanmasına enerji harcanmıştır,
- Bu süreç ortaya konulan birey tipinin, gerçek dünyadan uzaklaşmasına ve hayali bir dünyanın ekonomik aktörü olmasına sebep olmuştur (Şimşek ve Cicioğlu: 2006, 25) .

Neo-klasik iktisat perspektifinin iki ana özelliği olan faydacı yaklaşım ve rasyonalite varsayımının mekanik ve aşırı derecede basite indirgeyici olduğu ifade edilmektedir. Bu durum, bu alanda çalışan teorisyenler için matematiksel yöntemlerin kullanılabilmesi ve çıkarımların birbirleriyle tutarlı olması gibi sonuçlar doğursa da iktisadi bir sosyal bilim olmaktan çok bir doğa bilimi kimliğine büründürmektedir. Konusu basitçe insanın ekonomik olaylar karşısındaki davranışları olarak ifade edilebilecek bir bilim dalının sosyal bilimler çatısından uzaklaşması, insan davranışlarını inceleyen sosyoloji ve psikoloji gibi diğer sosyal bilimleri de iktisadi analizlerin dışına

itmektedir (Çalık ve Düzü, 2009: 3). Bununla birlikte birey, Neo-klasik iktisadın öngördüğü gibi tek tip bir yapıdan oluşmamakta aksine değer yargılarıyla, yaşıyla, cinsiyetiyle, politik görüşüyle, etnik kimliğiyle ve dini inançlarıyla şekillenen toplumsal bir varlık olarak kabul edilmektedir (Kuhn, 1970: 78).

4.3. Ekonomik Adam (Homo Economicus) Modelinin Sosyal Sorumluluk Kavramı İçerisindeki Yeri

Bütçe imkânları içerisinde refahını maksimize eden birey anlamına gelen Homo Economicus'un, temelinde bireyin "haz arayan ve elemenden kaçan bir varlık" olduğuna ilişkin psikolojik aksiyoma dayandığı ifade edilmektedir. Bununla birlikte tüketici olarak fayda maksimizasyonu, üretici olarak da kar maksimizasyonu peşinde koşan rasyonel insanı tanımlamak için kullanıldığı belirtilmektedir (Akyıldız, 2008: 30). Fakat insan davranışları üzerinde çalışan pek çok sosyal bilimci ortaya koydukları bulgularla, Homo Economicus' un bir ütopyadan ibaret olduğunu savunmaktadır.

Muhasebenin sosyal sorumluluk kavramı ışığında Homo Economicus ele alınacak olursa, bireylerin sadece kendi menfaatleri için değil, toplumsal menfaatleri de göz önünde bulundurması gerekliliği Homo Economicus anlayışının muhasebe açısından da kabul edilmesi zor bir yaklaşım olduğunu ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle muhasebenin sosyal sorumluluk ilkesi Homo Economicus kavramı ile uyumsuzdur.

Bilindiği gibi muhasebenin sosyal sorumluluk ilkesi işletmeyle ilgili tüm tarafların çıkarlarının gözetilmesini ve taraflar arasında bir menfaat dengesinin kurulması gerektiğini öngörmektedir. Homo Economicus yaklaşımında olduğu gibi sadece bireysel çıkarlar dikkate alınıp sadece

belirli bir kişi ya da kurumun faydasının en üst düzeye çıkarılması öncelenmesi halinde sosyal sorumluluk ilkesinin geçerliliğinin ortadan kalacağı açıktır. Muhasebenin diğer temel ilkelerinin üzerine inşa edildiği sosyal sorumluluk ilkesinin bulunmaması halinde muhasebe disiplini de önemli ölçüde anlamını yitirecektir.

Homo Economicus'a alternatif olarak üretilen "Toplum Adamı" (Homo Societius) modelinde ise insan iki yönlüdür. Birincisi, insanın bireysel bir kişiliğe sahip olması, ikincisi ise toplumun bir üyesi olmasıdır. Bireysel yönü dikkate alınır sa, insanın öncelikle kendini düşünmesi ve kendi çıkarları peşinde koşması normaldir. Toplumun tek tek fertlerden oluştuğu düşünüldüğünde, toplumun belirli bir refah seviyesine ulaşabilmesi için, fertlerin öncelikle kendi beden bütünlüğünü ve varlığını koruyabilmesi adına bu bencillik gereklidir (Özsoy, 2009: 186):

"Başkalarını yaşatmak için öncelikle kişinin kendisinin ayakta durmayı başarması ve 'yaşayarak' varlığını sürdürmesi ön koşuldur."

Bunun yanında insan sosyal bir varlıktır. Başkalarıyla iş birliği yapmaya ve onlar tarafından nasıl algılandığını bilmeye ihtiyacı vardır. Bu da Toplum Adamının (Homo Societius) ikinci yönüdür. Ayrıca bireysel fayda maksimizasyonunun yanı sıra toplumsal faydanın da yükseltilmesinin toplum adamı tarafından sağlanabileceği ifade edilmektedir. Bireysel fayda her zaman maddi kaynaklı olmayabilir. Bireyler, iktisadi olmayan veya iktisadi gözükmeyen kararlarıyla da manevi faydalarını maksimize ederler. ABD'de 2008 yılında yapılan bir araştırmada kişilerin, başkaları için yaptıkları harcamalar sayesinde kendileri için yaptıkları harcamalara kıyasla daha çok mutlu oldukları ortaya çıkmıştır (Özsoy, 2009: 189).

Bu noktada, Homo Societius'un Homo Econo-

micus'tan daha kapsamlı bir bakış açısıyla geliştirildiği, Homo Societius'un insanın hem bireysel yönüne, hem de toplumsal yönüne vurgu yapmakta olduğu, iki taraf arasında denge kurulması halinde ideale yakın insan tipi ve ideale yakın toplumun oluşturulabileceği söylenebilir. Ayrıca Toplum Adamı modelinin toplumsal faydayı gözeten işletmelerin en önemli fonksiyonu olan muhasebenin sosyal sorumluluk ilkesi ile aynı amaç doğrultusunda hareket edeceği düşünülebilir.

5. SONUÇ

Sosyal sorumluluk kavramının işletmelerin vizyon ve misyonlarında tanımlanması, söz konusu kurumları başarıya götürecek ve sürekliliğini sağlayacak bir anahtar rolünü üstlenmektedir. Bunun için de işletmelerin kâr ile sosyal sorumluluk arasında optimal bir denge oluşturmasını ve sosyal sorumluluklarının kurumsal yönetim ilkeleri doğrultusunda yoğunlaşmasını gerekli kılmaktadır. Sosyal sorumluluk kavramına bağlı olarak işletmeyle ilgili çıkar gruplarının haklarının korunması, hissedar ve hak sahiplerinin beklentilerinin ve amaçlarının yerine getirilmesi, çalışanlara nitelikli iş ortamlarının sağlanması, tüketicilerin korunması konusunda muhasebenin varlık sebebini ortaya koyan muhasebenin sosyal sorumluluk ilkesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Muhasebenin sosyal sorumluluk ilkesi, işletme ile ilgili bütün kişi ve kurumların çıkarlarının gözetilerek mali tabloların düzenlenmesi ve bilgi üretimi esnasında gerçeğe uygun, tarafsız ve dürüst davranılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda "faydasını maksimize etmek için bireysel çıkarları peşinde koşan insan" olarak ifade edilen Homo Economicus muhasebenin sosyal sorumluluğunu taşıyacak ve bütün çıkar gruplarının menfaatlerini gözetecek insan unsuruyla uyumlanmaktadır.

Muhasebenin sosyal sorumluluk ilkesi çerçevesinde durum incelendiğinde insan davranışları üzerinde çalışan pek çok sosyal bilim dalı gibi muhasebe disiplini için de Homo Economicusun bir ütopyadan ibaret olduğu savunulabilir. Ekonomik analizlerin daha sağlıklı yürütülebilmesi için daha gerçekçi bir insan tiplemesine ihtiyaç olduğu bir kez daha vurgulanabilir.

İnsanın hem bireysel yönüne, hem de toplumsal yönüne vurgu yapan, iki taraf arasında dengenin kurulması halinde ideale yakın insan tipi ve

ideale yakın toplumun oluşturulabileceğini savunan Toplum Adamı (Homo Societus) modelinin muhasebenin sosyal sorumluluk ilkesi ile paralel hareket ettiği ve muhasebe disiplinine daha uygun bir yaklaşım sergilediği düşünülmektedir. Teorik olarak Toplum Adamı (Homo Societus) modelinin iktisadi yaklaşımlar içinde yer almasının, pratikte bunu uygulayacak insanların zihinsel alt yapılarını şekillendirmesine ve bireylerin ekonomiye bakışında bir farkındalık oluşturmasına yardımcı olacağına inanılmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKDİŞ, Muhammet, 1992. Rasyonel Beklentiler Okulunun Enflasyon Yaklaşımı ve Türkiye'deki Faiz Oranları, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Yıl:29, Sayı:6-7, s.61-65.
- AKTAN, Coşkun Can, 2000. Monetarizm ve Rasyonel Beklentiler Teorisi, **Politik İktisat**, Anadolu Matbaacılık, İzmir.
- AKYILDIZ, Hüseyin, 2008. Tartışılan Boyutlarıyla Homo Economicus, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:13, Sayı:2 s: 29-40, Isparta.
- ARGÜDEN, Yılmaz, 2002. **Kurumsal Sosyal Sorumluluk**, ARGE Danışmanlık Yayınları, No:03, İstanbul.
- ATABEY, N.Ata, Raif PARLAKKAYA ve Ali ALAGÖZ, 2003. **Genel Muhasebe**, Dizgi Ofset, Konya.
- BUGRA, Ayşe, 2008. **İktisatçılar ve İnsanlar**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- CAN, Ahmet Vecdi, 2010. Krizin Muhasebesi ve Muhasebenin Krizi, Mali **Çözüm Dergisi**, İSMMMO, Sayı: 97, s: 21-47, İstanbul.
- CORA, İlhan, 1999. Sosyal Sorumluluk Kavramı ve İşletme Yönetiminde Sosyal Sorumluluklar, **MPM Anahar Dergisi**, Şubat Sayısı, Ankara.
- ÇALIK, Ümit ve DÜZÜ Gökhan, 2009. İktisat ve Psikoloji, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 18, s.1-13.
- DİNÇER, Ömer, 1998. **Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası**, Beta Yayınları, İstanbul.
- DOĞAN, Mehmet, 1994. **Büyük Türkçe Sözlük**, Bahar Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.
- EREN, Ercan, 2009. Yeni İktisatta Ortak Noktalar, **İktisatta Yeni Yaklaşımlar Çalıştayı**, İstanbul.
- İŞGÜDEN, Tamer ve A. Çiğdem Köne, 2002. Ortodoks İktisat Üzerine Notlar, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Sayı 5, s. 97-108.
- KARABINAR, Selahattin, 2009. **Genel Muhasebe**, Sakarya Yayıncılık, Sakarya.
- KAYA, Sait, 2008. İşletmelerde Sosyal Sorumluluk ve SA 8000 (Social Accountability) Standardı, AR-GE, http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/7475BDA1-95B7-4855-B351_9ADCE4362AFE/10149/sosyalsorumluluk_kaya.pdf, E.T 15.11.2011
- KOÇEL, Tamer, 2010. **İşletme Yöneticiliği**, Beta Yayınları, İstanbul.
- KUHN, Thomas, 1970. **The Structure of Scientific Revaluations**, The University of Chicago Press, Chicago
- OTLU, Fikret, 2002. Sosyal Sorumluluk Kavramı, İşletme Yönetiminin ve Muhasebenin Sosyal Sorumluluğu, **Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 1-2, Erzurum.
- ÖZKOL A.Erdal, Muhsin ÇELİK ve Seçkin GÖNEN, 2005. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı ve Muhasebenin Sosyal Sorumluluğu, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı:27, s: 134-145, Bursa.
- ÖZSOY, İsmail, 2009. İktisadi Adamdan Toplum Adamına, **Bilig**, Sayı:48, s: 177-206.
- ŞENER, Mustafa, 1996. İşletmelerde Sosyal Sorumluluk, İstanbul Teknik Üniversitesi, FBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- ŞİMŞEK, Salih ve Şükrü Cicioğlu, 2006. İktisat Eğitiminde Temel Sorunlar ve Öneriler, **TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt: 20, Sayı:3, s.17-29.
- TMSK, 2011. Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve, http://www.tmsk.org.tr/dosyalar/F_R_I_K_C_1_.pdf, E.T 01.11.2011
- TMUD, 2011. IFAC Uluslararası Ahlak Yasası, <http://www.tmud.org.tr/standartDetay.aspx?StandartID=19>, E.T 05.11.2011
- YILDIRIM, Oya ve Nergis Tek, 2004. **Finansal Muhasebe**, Birleşik Matbaacılık, İzmir.
- YILMAZ, Baki ve Alper Tunga Alkan, 2006. Muhasebenin Sosyal Sorumluluk Kavramı Açısından Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışının Algılanma Biçimine Yönelik Bir Araştırma, **Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi**, Sayı:16, s: 729-738, Isparta.